

ПРАБЛЕМЫ ЧАРНОБЫЛЯ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

А. С. Каралёва

Ужо больш за дваццаць год прайшло з 26 красавіка 1986 года, калі адбылася аварыя на Чарнобыльскай АЭС, і ўсё ж праблема Чарнобыля, радыяцыі да гэтай пары з’яўляецца актуальнай.

Чарнобыльская трагедыя змяніла светапогляд, прымусіла чалавека перагледзець сістэму каштоўнасцей. Пасля чарнобыльскай катастрофы зусім іншыя рысы набылі духоўная і сацыяльная культура нашага грамадства.

Пра праблемы духоўнай культуры трапна заўважыў І. Шамякін у прадмове да зборніка “Прайсці праз зону”: “менавіта з распаду духоўнасці і зачынаўся, горка выпяваў наш сумна вядомы Чарнобыль, каб потым ужо доўжыцца распадам шчыльна пасеяных радыёнуклідаў не толькі за дротам памянёнае зоны, аднак яшчэ багата дзе далей, страката запэцкаўшы плямамі і карту Беларусі. І як ні жадалі б некаторыя з нас забыцца пра Чарнобыль, адправіць яго чорныя дзеі пад скляпенні прошласці, яны ўсё яшчэ гроззяцца, лежачы пад нашымі нагамі пляйстарамі радыёактыўнага выкіду як не па ўсёй Бацькаўшчыне”[1, С. 3]. І, менавіта таму, чарнобыльскую катастрофу нельга разглядаць асобна, толькі як экалагічную катастрофу. Каб зразумець Чарнобыль і пераадолець яго, нам трэба зірнуць на гэтую праблему з пункту гледжання нашай культуры. І перш за ўсё такую магчымасць нам даюць шматлікія творы беларускай літаратуры пра Чарнобыль, у якіх адлюстроўваецца ўся вастрыня сацыяльных, духоўных, маральных і экалагічных праблем, звязаных з чарнобыльскай катастрофай.

Пачынаючы з таго часу, як адбылася трагедыя на ЧАЭС, як сцвярджае Міхась Тычына, “у розных відах і жанрах сучаснай літаратуры, ад

ідэалагічна мэтанакіраванай публіцыстыкі і да мастацкай вобразатворчасці, назіраюцца спробы ўзняцца над чарнобыльскай трагедыяй, не толькі апісаць яе, але і асэнсаваць эстэтычна” [2, с. 19].

Шмат твораў мастацкай літаратуры напісана пра Чарнобыль, як лірычных, так і праяічных. Што тычыцца прозы, то трэба адзначыць, што кожны беларускі праяік піша і падыходзіць па-рознаму да асэнсавання чарнобыльскай катастрофы. Напрыклад, у рамане С. Алексіевіч “Чарнобыльская малітва. Хроніка прышласці” пісьменніца дакументальна апісвае падзеі Чарнобыля, прыводзіць апавяданні рэальных людзей і іх пачуцці і настроі. Раман С. Алексіевіч можна адзначыць як імкненне да праўды. У аснове яе рамана – рэальная падзея: выбух на ЧАЭС і яго трагічны вынік – паміранне ліквідатараў і людзей, якія трапілі ў зону радыяцыі. Пісьменніца ў сваім творы “Чарнобыльская малітва” гаворыць пра тое, што чарнобыльская катастрофа – гэта катастрофа нашай будучыні. Яна таксама гаворыць, што чалавек не зможа пераадолець чарнобыльскую трагедыю, пакуль ён яе не зразумее. “Чарнобыльская малітва” Святланы Алексіевіч – гэта, менавіта, адзін з найлепшых твораў, у якім адлюстравана сама чарнобыльская катастрофа з усімі яе рэаліямі, жахамі, з усёй яе безвыходнасцю. Эмацыянальнае ўздзеянне ў рамане дасягаецца за лік псіхалагічнага напружання, якое не знікае на працягу ўсёй “Чарнобыльскай малітвы”.

Некаторыя аўтары ў сваіх творах робяць акцэнт не на саміх падзеях Чарнобыля, а на тым, што адбылося пасля трагедыі: як змянілася жыццё звычайных людзей, як змяніўся іх светапогляд, і як змяніліся іх каштоўнасці. Менавіта, такія праблемы ўздыхаюцца ў аповесці В. Казько “Выратуй і памілуй нас, чорны бусел”. Аўтар асобную ўвагу звяртае на тое, як змяніўся чалавек, асабліва “маленькі”, вясковы чалавек, пасля чарнобыльскай катастрофы. Казько малое казачны свет, у якім людзі знайшлі сабе ратаванне ад наступстваў катастрофы.

Аповесць В. Карамазава “Краем беллага шляху” вылучаецца тым, што ў ёй яскрава паказаны глыбокія сацыяльныя праблемы паслячарнобыльскага грамадства. Галоўная праблема, якую вылучае пісьменнік у сваёй аповесці, гэта праблема алкагалізму. В. Карамазаў імкнецца паказаць, што пасля катастрофы шмат людзей лічыла, што гарэлка выратуе іх. Аўтар піша пра цэзараў, галоўным для якіх з’яўляецца чарка. Адзін з герояў аповесці аднойчы заўважае: “Спілася краіна! Чуеш? І ніякі гарбач яе ўжо не ўратуе. Калі ўжо маткі співаюцца – канец усяму, Валетаў!..” [3, с. 284]. Там жа, у аповесці В. Карамазава дадаецца: “Цэзару галоўнае – гарэлка, а за гарэлку лепш – чарніла. Мазгі заліе, тады ціхі, не бунтуе, не ўспамінае пра цэзій і стронцый, нават жыццю рады. Дзяржава гэта ведае – залівае зону чарнілам. Яна, карміцелька, і

чутку пусціла, што чарніла вымывае з кішок радыяцыю” [3, с. 302]. Выдатнай з’яўляецца не толькі проза на тэму Чарнобыля, але таксама і паэзія. Бадай, што кожны з сучасных беларускіх паэтаў так ці інакш закрануў тэму Чарнобыля ў сваёй творчасці. Можна сустрэць чарнобыльскія матывы ў творчасці Э. Акуліна, А. Зэкава. Цэлыя зборнікі паэзіі М. Мятліцкага расказваюць пра Чарнобыль, таму што яго родная вёска апынулася ў зоне адсялення.

Асобнае месца займаюць менавіта паэмы пра Чарнобыль. Паэмы Я. Сіпакова “Одзіум” і С. Законнікава “Чорная быль” – гэта глыбока філасофскія паэмы, у якіх разам з цяжкімі экалагічнымі пытаннямі, паўстаюць тасама і пытанні агульнакультурныя, агульначалавечыя, выкліканыя чарнобыльскай катастрофай. Так, напрыклад, С. Законнікаў у сваёй паэме “Чорная быль” апісвае Чарнобыль як трагедыю сацыяльнай і духоўнай культуры.

Такім чынам, трэба зрабіць выснову, што кожны твор пра Чарнобыль – гэта не проста апісанне падзей, якія адбываліся падчас катастрофы. У творах пра Чарнобыль пісьменнікі перш за ўсё намагаюцца знайсці выйсце з чарнобыльскай катастрофы, зразумець яе і асэнсаваць.

Літаратура

1. *Шамякін І.* Прайсці праз зону: Проза, паэзія, публіцыстыка / Уклад. І. Бутовіч. Прадм. І. Шамякіна. Мн., 1996.
2. *Тычына М.* Выратуй і памілуй // Беларусь. 1994. № 8.
3. *Карамзаў В.* Аброчны крыж. / Аповесці, апавяданні. Мн., 1994.